

Analitička obrada novca Faustine II sa područja limesa u današnjoj Srbiji

Na osnovu analitičke obrade novca carice Faustine II koji je pronađen na 15 lokaliteta sa područja limesa u Srbiji, razmatran je način i simbolika predstavljanja ove carice tokom njenog života i nakon smrti. Analizirani novac je podeljen u tri perioda kovanja (etape) i kao rezultat analize dobijene su jasne razlike između njih. Razlike se uglavnom ogledaju u predstavama i natpisima na aversu i reversu novca, dok se njegova vrednost nije bitno menjala tokom etapa kovanja. Može se zaključiti da su se načini i simbolika prikazivanja Faustine II na novcu menjali kroz etape kovanja u skladu sa povećanjem njenog značaja.

Uvod

Faustina II ili Mlađa (pravo ime Annia Galeria Faustina) (slika 1) je bila rimska carica, pripadnica dinastije Antonina i živela je tokom II veka nove ere. Rodila se 16. februara između 125. i 130. godine u Rimu, a umrla u leto 176. godine u Halali u Kapadokiji. Bila je ćerka rimskog imperatora Antonija Pija, koji je vladao od 138. do 161. godine i Faustine I (Starije), kao i žena rimskog imperatora Marka Aurelija (vladao 161-180 godine). Sa njim je imala trinaestoro dece od kojih je sin Komod nasledio oca na prestolu (Dušanić 1983: 216).

Iako se ne zna mnogo o njenom životu, poznato je da Faustina Mlađa nije samostalno kovala svoj novac, već su u tri različita perioda za nju to činili njen otac i muž. U periodu od 147. do 160. godine, novac je kovan pod Antonijem Pijem, a 161. godine Faustina II postaje carica i tad započinje kovanje novca pod Markom Aurelijem i traje do 175. godine (Crnobrnja 2008: 34-35). Posle njene smrti, od 176.

do 180. godine, njen muž nastavlja da kuje novac sa njenim likom, koji se naziva deifikovan (RIC III 1930: 273).

Novac Faustine II je prisutan i na teritoriji koja je obrađivana u ovom istraživanju. Teritorija kojom se bavio ovaj rad je Dunavski limes u Srbiji, koji se deli na panonski i mezijski deo. Panonski počinje utvrđenjem Ad Militarem (Batina) i završava se kod Taurunuma (Zemun), dok se Mezijski limes prostire od Singidunuma (Beograd) do utvrđenja Pontes (Kostol) (Cermanović-Kuzmanović 1997: 592).

Cilj ovog istraživanja je da se razmotre načini i simbolika predstavljanja Faustine II na novcu sa njenim likom tokom tri perioda kovanja, i ispita kako su se oni menjali u zavisnosti od njenog značaja i uloge kao žene i vladarke.

Slika 1. Bista Faustine II (<http://www.livius.org/>)

Figure 1. Bust of Faustina II (<http://www.livius.org/>)

Isidora Radević (1993), Vrbas, Branka Deletića 25, učenica 2. razreda Gimnazije „Žarko Zrenjanin“ u Vrbasu

Vuk Trnavac (1993), Novi Sad, Fruškogorska 6, učenik 2. razreda Gimnazije „Svetozar Marković“ u Novom Sadu

MENTOR: Tamara Pavlović, student 2. godine arheologije, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Slika 2.

Karta lokaliteta sa nalazima koji sadrže novac Faustine II
(priredili: I. Radević i V. Trnavac)

Figure 2.

Map of localities where coins of Faustina II were found
(edited by: I. Radević and V. Trnavac)

Materijal i metode

Materijal za istraživanje dobijen je iz arheološke literature, tako što su u popisu novca sa određenih lokaliteta konstatovani i oni na kojima je pronađen novac Faustine II. Analizirana numizmatička građa potiče sa ukupno 15 lokaliteta na području limesa u današnjoj Srbiji (slika 2). Na ovim lokalitetima konstatovan je 71 novčić u različitim kontekstima nalaza: ostavama, utvrđenjima, naselju, nekropoli i lokalitetima van konteksta. Najbrojniji kontekst nalaza predstavljaju ostave novca pronađene na lokalitetima Mekoše u Nemenikućama na Kosmaju (26), Kalemegdan u Beogradu (9), Kamenito Brdo u Grockoj (6), Čair u Kostolcu (2) i Campsa u Ravnoj (1). Osim ostava, novac je konstatovan i u utvrđenjima na lokalitetima: Prosjanice u Čortanovcima (1), Gradina u Novim Banovcima (4), Gradina u Surduku (3), Castra Tricornia u Ritopeku (3) i Mons Aureus u Brestoviku (1). Novac je takođe pronađen u okviru naselja Taurunum u Zemunu (4) i u nekropoli iskopanij na Studentskom trgu u Beogradu (1). Preostala tri lokaliteta su van konteksta nalaza: Ušće II (6) i Ušće I (2) u Obrenovcu i lokalitet Pustara u Batajnici (2).

Podaci o novcu sa ovih lokaliteta popisani su u numizmatičke kartone i napravljena je baza podataka. Ovi podaci su potom razvrstani po periodima (etapama) kovanja novca Faustine II. Prva etapa se odnosi na period kovanja kada je Faustina II bila princeza, druga na period kad je bila carica, dok se treća etapa odnosi na period nakon njene smrti. U

okviru analitičke obrade novca za osnovne parametre analize ovog materijala posmatrani su: težina, vrsta materijala od kojeg je pravljen novac, nominal, natpis na aversu i reversu, opis aversa i, kao najznačajniji podatak za ovu analizu, opis reversa. Važno je bilo proveriti da li se simbolika božanstava menjala po etapama kovanja, i da li se na osnovu toga mogu odrediti razlike između načina predstavljanja Faustine II na novcu, kovanom za nju.

Opis novca po etapama kovanja

Analizirana serija materijala, koja broji 71 komad novca, prema vrsti materijala i nominalima može se razvrstati na srebrne denare (52), bronzane asove (10), bronzane sestercije (7) i bronzani dupondij (1) i na zlatni aureus (1). Svi novčići iz analizirane serije kovani u Rimu, sem jednog koji je iskovan u Traiani Avgusti, današnjoj Staroj Zagori u Bugarskoj. Težina novca u svim etapama ima slične vrednosti u zavisnosti od nominala. Sličnost po materijalima i nominalima između etapa se odlikuje velikom zastupljenošću srebrnih denara, a u manjoj meri se pojavljuju bronzani asovi i sesterciji. Prva etapa je u ovim kategorijama najraznovrsnija i u sebi sadrži dupondij i zlatni aureus.

I etapa kovanja (period kad je bila princeza)

Novac ove etape konstatovan je u svim kontekstima nalaza, sem naselja.

Prvoj etapi kovanja za Faustinu II pripadaju 23 kovanice koje se po vrsti novca mogu se podeliti na denare (18) sestercije (2), asove (1), dupondije (1) i aureuse (1). Težina novca ove etape varira od 1.5 do 30 g.

Na aversu novca ove etape pojavljuje se pet različitih natpisa, a pored njih i predstave biste Faustine II. Kod većine novca natpis je FAVSTINA AVGVSTA (12), dok su na ostalim aversima prisutan i natpis FAVSTINA AVG PII AVG FIL (4), koji se javlja i u varijantama FAVSTINAE AVG PII AVG (5) i FAVSTINA AVG ANTONINI AVG PII F (2).

Na aversu je bista Faustine II predstavljena pod draperijom (16) ili bez nje (7).

Kao i kod aversa i na reversu novca se pojavljuju natpisi i ikonografske predstave.

Natpisi na reversu novca prve etape uglavnom predstavljaju naziv božanstva prikazanom na njemu: CONCORDIA (3), PVDICITIA (1), VENVS (2), VENVS S.C. (2), VENVS GENETRIX (1), IVNO S.C. (1). Izuzetak je kod natpisa AVGVSTI PII FIL (12) koji ne predstavlja ime božanstva.

Ikonografske predstave su prikazane u obliku različitih varijanti osnovnih rimskih božanstava: Spes, Pudicitija, Dijana, Konkordija, Junona i Venera.

Božanstva koja se na isti način prikazuju u analiziranoj seriji novca ovog perioda kovanja su Spes, Pudicitija, Dijana, Junona. Ova božanstva su prikazana kako stoje okrenuta na levo, dok je razlika u tome šta i na koji način drže u ruci. Spes je na reversu novca prikazan kako drži cvet i pridržava skut (5). Druga boginja prikazana u jedinstvenom obliku je Pudicitija, predstavljena kako prinosi žrtvu nad oltarom (1). Dijana je na reversu novca prikazana sa dve baklje u rukama (1), dok Junona drži pateru i skiptar (1). Na reversu novca se nalaze i tri različite predstave Konkordije. U prvoj je prikazana okrenuta na desno, drži rog izobilja i pridržava skut (1), u drugoj je okrenuta na levo drži pateru i rog izobilja (2), dok u trećoj predstavi sedi na stolici, drži cvet i oslanja se na rog izobilja, ispod stolice se nalazi kugla (2). Kao i prethodna, Venera je takođe boginja koja se pojavljuje u različitim reversnim predstavama. U najbrojnijoj grupi ovo božanstvo desnom rukom drži Viktoriju, a levu ruku drži na štiti, postavljenom na šlem (5). Na reversu novca je prisutna i Venera okrenuta na levo, koja drži jabuku i skiptar (2). Ova predstava se javlja u još tri varijante: u prvoj umesto skiptara upravlja kormilom

(1), u drugoj drži kormilo postavljeno na kugli (1), a u trećoj kormilo obmotano delfinom (1).

II etapa kovanja (kao carica)

Novac ove etape konstatovan je gotovo u svim kontekstima nalaza sem u nekropoli.

Druga etapa kovanja novca broji 45 komada novca koji se prema nominalima i materijalu mogu razvrstati na: srebrne denare (32) i bronzane asove (9) i sestercije (4). Težina novca koji pripada drugoj etapi varira od 1.5 do 30 g.

Na aversu novca ove etape pojavljuju se dva različita natpisa, kao i predstave biste Faustine II okrenute na desno.

Najučestaliji aversni natpis je FAVSTINA AVGVSTA (42), a pored ovog prisutan je i grčki natpis FAVSTEINA CEBACTH (1).

Najbrojnije ikonografske predstave na aversu su bista carice pod draperijom (19) i bez nje (16). Pojavljuje se i predstava carice pod draperijom, koja nosi ili dijademu (6) ili ogrlicu od bisera (3).

Pored aversnih, prisutni su i različiti reversni natpisi i ikonografske predstave.

Natpisi na reversu koji se pojavljuju na novcu ove etape su: FECUNDITAS (12), FECVND AVGVSTAE (6), FECUNDITAS (2), SAECVLI FELICIT S.C (4), SAECVLI FELICIT (3), IVNO (3), IVNONI REGINAE (3), IVNONI LVCINAE (1), IVNO- S.C. (1), HILARITAS S.C. (2), HILARITAS (1), DIANA LVCIF (1), DIANA LVCIF S.C. (1), VENVS FELIX S.C. (2) i S.C. (1).

Raznovrsnost je prisutna i kod ikonografskih predstava rimskih i grčkih božanstava.

Boginje koje se na reversu novca pojavljuju samo u jednoj varijanti, i to okrenute na levo su Hilaritas i Dijana. Hilaritas je na tri novčića predstavljena kako drži dugačku palmu i rog izobilja, dok je Dijana na dva novčića predstavljena kako sa obe ruke drži baklju.

Za razliku od tih božanstava, Fekunditas, Junona, Venera i tron se na novcu predstavljaju različito. Najučestaliji prikaz Fekunditasa je kada drži skiptar i dete, okrenuta na desno (11) i postoje dve slične varijante ovoj. Prva varijanta se razlikuje samo po tome što je glava okrenuta nalevo (2), a u drugoj nije sigurno da li drži skiptar ili harpun (1). Na reversu novca prisutan je i jedan potpuno drugačiji prikaz Fekunditasa (5), na kojem boginja stoji između dve devojčice i drži dva deteta u naručju. Na novcu druge etape se pojavljuju i dve različite predstave

Junone. Prva predstava se javlja u tri varijante. U prvoj je Junona pod velom, drži pateru i skiptar okrenuta nalevo, a pored nogu je paun (1). Druga varijanta se razlikuje po tome što boginja nosi i dijademu (4), a u trećoj nema ni dijademu ni veo (2). Druga predstava se u potpunosti razlikuje od pomenutih varijanti prve predstave. U njoj je prikazana Junona, koja drži baklje u rukama i stoji pored dve devojčice (1). Venera je na novcu predstavljena kako drži Viktoriju i skiptar, okrenuta nalevo (1) ili na desno (1). U osnovnoj varijanti tron je prikazan ukrašen i na njemu sede dva mala dečaka, blizanci Komod i Antonin (6), a u drugoj se iznad blizanaca nalaze dve zvezdice (1).

III etapa kovanja (nakon smrti)

Novac ove etape je konstatovan samo u utvrđenjima, na lokalitetima Gradina u Novim Banovcima (2) i Mons Aureus u Brestvniku (1).

Treća etapa obuhvata svega tri novčića iz analizirane serije novca. Vrste novca i materijali zastupljeni u ovom periodu kovanja su srebrni denari (2) i bronzani sestercij (1).

Na svim novčićima ove etape natpis na aversu je DIVA FAVSTINA PIA, a pored natpisa se uvek nalazi bista okrenuta na desno.

Za razliku od aversa, revers novčića ove etape je malo raznovrsniji pa se tako na njemu nalaze dva različita natpisa, odnosno dve drugačije predstave. Prvi natpis koji se nalazi na dva novčića je AETERNITAS S.C. i na istim tim reversima prikazana je Eternitas u dve varijante. U prvoj je prikazana kako stoji nalevo, desnom rukom popravljajući nabor svoje haljine na ramenu, a u levoj drži baklju, dok je u drugoj predstavljena kako stoji frontalno, glava je okrenuta nalevo, podiže veo i drži baklju. Prisutan je i natpis CONSECRATIO sa ikonografskom predstavom žrtvenika.

Ikonografska analiza kovanica

Najzastupljeniji natpis na aversu u prvoj i u drugoj etapi je FAVSTINA AVGVSTA (T I/ 2-4), koji prikazuje Faustinu Mlađu uzvišenom (Miščević 2009: 54). Pored ovih, isključivo na novcu prve etape pojavljuju se i varijante natpisa FAVSTINA AVG ANTONINI AVG PII F (T I/ 1). Ovaj natpis označava Faustinu II kao ćerku (Filia) iz pobožne i čestite (PII) dinastije Antonina (Maškin 2002: 431).

U trećoj etapi je Faustina II predstavljena kao boginja, što se vidi na aversnom natpisu DIVA FAVSTINA PIA (T I/ 5) (Miščević 2009: 109).

Natpisi na reversu uglavnom sadrže naziv božanstva koje je na njemu prikazano, ali pojavljuju se i izuzeci. Jedan od takvih izuzetaka je natpis AVGVSTI PII FIL (T I/ 2), koji prikazuje Faustinu II kao uzvišenu ćerku Antonija Pija. Slično značenje ovom reversnom imaju i varijante aversnog natpisa FAVSTINA AVG ANTONINI AVG PII FIL. Svi novčići prve etape uvek sadrže samo jedan od ova dva natpisa, ali se ni na jednom novčiću ne pojavljuju zajedno. U analiziranoj seriji izdvaja se još jedan natpis na reversu koji ne sadrži naziv božanstva, a to je SAECVLI FELICIT (T I/ 4) koji predstavlja sreću zbog rođenja blizanaca Komoda i Antonina (RIC III 1930: 19).

Na ostalim kovanicama su prisutni natpisi koji predstavljaju imena božanstava koja se nalaze na tom novcu, i to često sa njihovim titulama, koje bi mogle pomoći u shvatanju razlike u simbolici koju nose ista božanstva. Od titula Venere, na reversu su prisutne FELIX (srećna, plodna), i to na novcu druge etape, i titula GENETRICI (mati, stvarateljka), na reversu novca prve etape (Miščević 2009: 74). Različite titule ima i boginja Junona, a jedna od njih je REGINAE koja predstavlja njenu zvaničnu titulu velike boginje Rima prikazanu na novcu druge etape, dok natpis IVNONI LVCINAE (I etapa) označava Junonu kao boginju rođenja (Miščević 2009: 71). Na novcu druge etape pojavljuje se titula boginje Dijane LVCIFERA, koja je prikazuje kao donosioca svetlosti (Miščević 2009: 7).

Osim titula, na reversnim natpisima prisutan je i dodatak S. C. (Senatus Consulto). Ovaj dodatak potvrđuje da su svi novčići na kojima se on nalazi iskovani uz saglasnost rimskog senata i on se nalazi samo na bronzanim kovanicama (Miščević 2009: 6).

Na aversima novca sve tri etape prisutna je predstava biste Faustine II okrenute na desno i ovaj prikaz se nalazi u različitim varijantama (T I/ 1-5). U drugoj etapi se pojavljuje i predstava biste koja nosi dijademu i bisernu ogrlicu. Sa dodatkom dijademe, simbola carskog dostojanstva Faustina II je u ovoj etapi prikazana kao vladarka-carica (Miščević 2009: 54).

Za razliku od aversa gde je Faustina II uvek prikazana kao jedna predstava u više varijanti, na reversu je carica predstavljena kao personifikacija različitih ženskih božanstava. Varijante prikaza Ju-

TABLA T I

- 1 – Denar Faustine II sa reversnom predstavom Konkordije (I etapa kovanja) (Crnobrnja 2008: 127).
- 2 – Denar Faustine II sa reversnom predstavaom Spesa (I etapa) (Crnobrnja 2008: 127).
- 3 – Denar Faustine II sa reversnom predstavom Hilaritasa (II etapa) (Borić-Brešković 2003: 48).
- 4 – Denar Faustine II sa reversnom predstavom trona (II etapa) (Borić-Brešković 2003: 48).
- 5 – Denar Faustine II iz treće etape kovanja sa reversnom predstavom žrtvenika (Crnobrnja 1984: 54).

- 1 – Denar of Faustina II with the revers representation of Concordia (I mint phase) (Crnobrnja 2008: 127).
- 2 – Denar of Faustina II with the revers representation of Spes (I phase) (Crnobrnja 2008: 127).
- 3 – Denar of Faustina II with the revers representation of Hilaritas (II phase) (Borić-Brešković 2003: 48)
- 4 – Denar of Faustina II with the revers representation of Throne (II phase) (Borić-Brešković 2003: 48).
- 5 – Denar of Faustina II from third mint phase the revers representation of altar (Crnobrnja 1984: 54).

none, Venere i Dijane se pojavljuju i kod prve i kod druge etape kovanja. Ostala božanstava se pojavljuju samo u prvoj (Spes, Konkordija, Pudicitija) ili samo u drugoj etapi (Fekunditas, Hilaritas i prikaz trona). Predstave Eternitasa i prikaz žrtvenika su prisutni samo u trećoj etapi.

Jedna od predstava koja se nalazi samo na novcu prve etape je Spes (T I/ 2), prikazan kako drži cvet u svojim rukama, što simbolizuje brižnost (RIC III 1930: 19). Predstave Konkordije (T I/ 1), boginje sklada i sporazuma, na reversu simbolizuju izobilje, raskoš, prosperitet države, ljubav i slogu između princa Marka i princeze Faustine II (RIC III 1930: 19), (Srejović i Cermanović 1992: 213). Pored ovih, na novcu prve etape prisutna je i predstava Pudicitije koja je na novcu prikazana kako prinosi žrtvu nad oltarom. Ovo božanstvo predstavlja položaj Faustine II u rimskoj religiji, kao pobornika kulta Veste (RIC III 1930: 19).

U drugoj etapi je najučestaliji prikaz Fekunditas, boginje plodnosti, koja je na novcu često predstavljena sa vladarskim simbolima i decom u svojim rukama. Predstava Hilaritasa (T I/ 3) na novcu druge etape simbolizuje veselje i radost, koje je verovatno prouzrokovano venčanjem Faustine II i Marka Aurelija uoči festivala Hilaria (RIC III 1930: 17). Pored ovih predstava, na reversu novca ove etape je prikazan i tron na kojem sede caricina deca, blizanci Komod i Antonin (T I/ 4) (RIC III 1930: 19).

Osim pojedinačnih, prisutna su i ona božanstva koja se pojavljuju i u prvoj i u drugoj etapi kovanja. Posmatrajući simboliku zajedničkih božanstava prve dve etape, uvideli smo da je slična kod sve tri boginje (Junona, Venera i Dijana). Varijante prikaza ovih božanstava se generalno razlikuju u tome što su u prvoj etapi božanstva prikazana sa vladarskim i državnim obeležjima, a u drugoj imaju veze sa majčinstvom i porodicom. Junona se uopšteno prikazuje kao boginja plodnosti, porođaja, majčinstva, zastitnica braka i porodice (Srejović i Cermanović 1992: 182). Boginja koja se takođe pojavljuje na reversu novca prve dve etape je Venera, boginja lepote, plodnosti i ljubavi (Srejović i Cermanović 1992: 86). Elementi koji se javljaju uz Veneru na nekim kovanicama su delfin, kormilo i skiptar koji su simboli vlasti i države. Pored ovih prisutni su i prikaz štita i šlema koji su ratna obeležja. Kao ova dva, i boginja Dijana ima svoje prepoznatljive prateće elemente kao boginja lova, kao što su luk, strele i upaljene baklje. Dijana je pored toga bila i boginja plodnosti,

materinstva i zaštitnica žena (Srejović i Cermanović 1992: 113).

Analizom ovih predstava uviđa se je Faustina II na reversu novca druge etape, uglavnom prikazana kao personifikacija božanstava koja nose simboliku majčinstva, plodnosti i zaštite porodice. Predstavljajući Faustine Mlade ovakvom simbolikom je unekoliko razumljivo, budući da je bila majka trinaestoro dece.

Pored ovoga, druga etapa se razlikuje od ostale dve i po tome što je u njoj prisutan jedinstveni primerak grčkog novčića, koji je iskovan u Traiani Avgusti (današnjoj Staroj Zagori u Bugarskoj). Na reversu ove kovanice prikazana je Demetra, grčka boginja plodnosti, porodice, zaštitnica žena i dece (Srejović i Cermanović 1992: 109).

Kovanjem novca treće etape Faustina II je nakon smrti veličana, i predstavom žrtvenika (T I/5), uzignuta je do božanstva. Na reversu potšumnih kovanica prikazana je Eternitas, boginja večnosti, koja takođe potvrđuje posthumno uzdizanje Faustine Mlade (Srejović i Cermanović 1992: 147).

Kao što je već rečeno, novac treće etape u analiziranoj zbirci je veoma malobrojan. Iako je novac ove etape najkraće kovan, nije isključeno da postoji još neki razlog zašto je toliko slabo zastupljen na području limesa u Srbiji. Poznato je da su se u periodu kovanja ovog novca, na toj teritoriji, vodili prvi rat sa Markomanima 175. i drugi 178. godine. Takođe se zna da su tada finansije bile ruinirane, pa bi to mogli biti uzroci manjka novca treće etape na ovom području (Maškin 2002: 438).

Zaključak

Na osnovu celokupne ikonografske analize predstava na aversu i reversu dobijeni su podaci o načinima predstavljanja Faustine II na novcu, tokom tri etape kovanja novca sa njenim likom.

U prvoj etapi su osim Faustine Mlade, kao princeze iz dinastije Antonina, istaknuta vladarska obeležja i simboli prosperiteta države, kojom je vladala dinastija kojoj je ona pripadala. Dakle, u ovoj etapi, Faustini Mlađoj nije posvećena potpuna pažnja, već je moguće da je ovaj novac služio i za predstavljanje carske porodice.

Drugui etapu uglavnom karakterišu prikazi Faustine II kao majke i simbola porodice. Pošto je u ovom periodu kovanja novca Faustina II postala carica, to se odrazilo i na novac, na kojem je ona

prikazana sa značajnijim obeležjima i reversnim predstavama.

U trećoj etapi predstavljeni značaj Faustine Mlađe je formalno kulminirao, jer je ona natpisom i predstavom žrtvenika i sama prikazana kao božanstvo.

Pomatrajući sve tri etape kovanja zajedno, uočljivo je da su se načini i simbolika prikazivanja Faustine II na novcu menjali u skladu sa menjanjem njenog značaja kao žene i vladarke, dok se vrednost novca tokom ovih etapa nije bitno menjala.

Zahvalnost. Zahvaljujemo se arheologu MA Vladimiru Mihajloviću, sa Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, koji nam je ustupio deo literature koja nam je bila potrebna za realizaciju ovog rada.

Literatura

Cermanović-Kuzmanović A. 1997. Limes. U *Arheološki leksikon* (ur. D. Srejović). Beograd: Savremena administracija, str. 592.

Dušanić S. 1983. *Stari svet*. Beograd: IRO Narodna knjiga, IRO „Vuk Karadžić” i IRO Rad

Mattingly H., Sydenham A. 1962. *Roman Imperial Coins – Antonius Pius to Commodus*, vol. 3. London: Spink

Maškin N. A. 2002. *Istorija starog Rima*. Beograd: Naučna knjiga

Miščević M. 2009. Rimski imperijalni novac. Beograd: Predrag & Nenad

Srejović D., Cermanović A. 1992. Venera. U *Rečnik grčke i rimske mitologije* (ur. M. Đurić). Beograd: Srpska književna zadruga, str. 86-87.

Srejović D., Cermanović A. 1992. Demetra. U *Rečnik grčke i rimske mitologije* (ur. M. Đurić). Beograd: Srpska književna zadruga, str. 109-110.

Srejović D., Cermanović A. 1992. Dijana. U *Rečnik grčke i rimske mitologije* (ur. M. Đurić). Beograd: Srpska književna zadruga, str. 113-114.

Srejović D., Cermanović A. 1992. Eternitas. U *Rečnik grčke i rimske mitologije* (ur. M. Đurić). Beograd: Srpska književna zadruga, str. 147.

Srejović D., Cermanović A. 1992. Junona. U *Rečnik grčke i rimske mitologije* (ur. M. Đurić). Beograd: Srpska književna zadruga, str. 182-183.

Srejović D., Cermanović A. 1992. Konkordija. U *Rečnik grčke i rimske mitologije* (ur. M. Đurić). Beograd: Srpska književna zadruga, str. 213.

Građa

Arsenijević M. 2001. Dva manja nalaza rimskog novca iz Narodnog muzeja u Požarevcu. *Viminacium*, 12: 185.

Borić-Brešković B. 2003. Nalazi rimskih denara iz Grocke pored Beograda. *Numizmatičar*, 22-23: 58.

Borić-Brešković B., Crnobrnja A. 2005. Nalaz rimskih denara careva I-II veka iz Nemenikuća na Kosmaju. *Numizmatičar*, 24-25: 11.

Crnobrnja N. 1984. *Novac sa područja Zemuna od 1521. godine*. Beograd: Muzej grada Beograda

Crnobrnja A. 2008. *Ostava denara i antoninijana sa Kalemegdana*. Beograd: Muzej grada Beograda

Crnobrnja A., Kondić V. 1983. Nalaz denara iz utvrđenja Ravna. *Numizmatičar*, 6: 51.

Crnobrnja N., Čeleketić V. 1996. Nalazi antičkog novca na lokalitetima Klisina i Pustara u Batajnici (II deo). *Glasnik srpskog arheološkog društva*, 12: 179.

Crnobrnja N. 1985. Antički novac iz Ušća kod Obrenovca. *Godišnjak grada Beograda*, XXXII: 51.

Crnobrnja N. 1987. Antički novac sa područja rimskog puta Singidunum-Castra Tricornia-Ad sextum miliarem iz numizmatičke zbirke muzeja grada Beograda. *Godišnjak grada Beograda*, XXXIV: 29.

Dautova Rušeljanin V. 1986/1987. Rimski novac sa limesa u Vojvođanskom muzeju. *Rad vojvođanskih muzeja*, 31: 75.

Šipuš N. 1986. Rimski novci iz sela Ušća kod Obrenovca. *Godišnjak grada Beograda*, XXXIII: 5.

http://www.livius.org/a/1/emperors/faustina_minor_1ouvrel.JPG (pristupljeno 23. 09. 2010)

Analysis of Coins of Faustina II from the Limes Area in Today's Serbia

This research was based on the analytical processing of coins of Faustina II, which were found at 15 localities in the area of the limes in Serbia.

The goal was to show how the ways Faustina II was presented on coins changed, connecting symbolic inscriptions and the iconography of the coins with her role in government and society. On that basis, we could determine characteristics of representations connected with the importance of the Empress through three periods of minting. Materials for research were obtained from archaeological literature, such as lists of coins from certain sites where coins of Faustina II were present. The analyzed numismatic material, which contains 71 coin, was found in different contexts: hoards, forts, settlements, necropolis and localities out of context. The series of coins is divided into three phases, which represent periods in which the coins were forged. The first phase is the minting of coins by Antoninus Pius (147-160), the second under Marcus Aurelius (161-175), and the third, after the death of Faustina, also struck under Marcus Aurelius (175-180). After dividing coins into phases, we initiated the analytical processing of the coins, and the basic parameters of the analysis were determined: weight, type of material, nominal, the inscription on the obverse and reverse, descrip-

tion of the obverse, and most importantly the description of the reverse.

The results of the analysis show the characteristics of the coins by minting phases. We established similarities between the phases (in material, nominal weight and money), while differences appear in the inscriptions and representations on the obverse and reverse of the money. There is also a difference in the number of coins in different phases. In the analyzed series most of the coins belong to the second phase (45), then the first (23), while only three coins belong to the third phase.

The main part of the research was analyzing and explaining the symbolism of inscriptions and representations on the obverse and reverse of the coins, because these were direct evidence of the importance of Faustina II through the determined three phases. Based on these characteristics, it was concluded that the method and the symbolic representation of Faustina II on coins changed in line with the increase of her importance through the phases.

In the first phase, prominent signs of rule and symbols of state prosperity are presented in addition to Faustina the Younger, a princess from the ruling dynasty of Antonina. The second phase is mainly characterized by representations of Faustina II as a symbol of motherhood and family. Since this is the period in which she became Empress Faustina II, the coins show an increase of her importance through significant markings and reverse representations. In the third phase, the significance of Faustina the Younger culminated, because she is presented with an altar and an inscription as a god.